

תוספות למחזר וזרם עליזה כהן-מושלין

מגילת רות ומתנית תורה

הקשרו לאות אל"ף רבתי. חלק מסיפור מגילת רות מתואר מסביב לאות הפתיחה. מימין נראה דמותו הגדולה של בועז בלבוש מפואר, המציבע במקלו לעבר השדה שבו קווצרות שתי נשים. לצד השתיים נראה איש

Cod. Pal. germ. 389. Neumann and Vetter, <i>Welsche Gast</i> , Introduction, pp. 184–189; Oechelhaeuser, <i>Wälschen Gaste</i> , esp. pp. 1–3; Pls. I, VI, VIII; Neumann and Vetter, <i>Zucht</i> ; <i>Staufer Catalogue</i> , No. 365, Fig. 190	103
Neumann and Vetter, <i>Zucht</i> , esp. fols. 4, 126 : ראה	104
Neumann and Vetter, <i>Zucht</i> , fol. 2r	105
Neumann and Vetter, <i>Zucht</i> , fol. 51v	106
Neumann and Vetter, <i>Zucht</i> , p. 147	107
Lutze, <i>Fränkische Buchmalerei</i> , pp. 32–34	108
ראה לעיל, מבאו של בית-אריה, עמי יג.	109

במאה הט"ו נוסף למחזר וזרם קונטרס שלם, המכיל חפilotות ופיוטים ליום שני של שביעות (דפים 2221–2224א).¹⁰⁹ בדף 2221, כפתיחה לפיטוט "אדיר ונאה בקדש" (רוידון, א, עמ' 52, מספר 1092) מופיעות שתי סעינות בראשום

Munich, Bayerische Staatsbibliothek, Lat. 3900. Swarzenski, <i>XIII Cent.</i> , pp. 73, 157–159 (No. 86); Figs. 936–981; <i>Staufer Catalogue</i> , No. 737, Fig. 530	96
Swarzenski, <i>XIII Cent.</i> , Figs. 957–968	97
Swarzenski, <i>XIII Cent.</i> , Figs. 957–959	98
Oxford, Bodleian Library, MS Laud Or. 321. Sed-Rajna, <i>Mahzor</i> , Figs. 2, 13, 23, 30, 35, 47, 48, 52	99
Munich, Bayerische Staatsbibliothek, clm. 23256. Swarzenski, <i>XIII Cent.</i> , No. 85, pp. 165–166; Figs. 935, 986–989	100
Swarzenski, <i>XIII Cent.</i> , p. 156, Fig. 935	101
Swarzenski, <i>XIII Cent.</i> , Figs. 982, 983. Vol. II, fols. 183r, 209r, Fig. xx	102
כגן :	

הפותח לנו שער רוחמים". השער נשען על שתי חיות טרכ הנקאות כאירועים שנובתויהם קשורים. מעל לשער מראה עיר ובה שבעה מגדלים, שורות עמודים, שני שערים ושתרי מופסות עם שיניות. הקשת והעמודים מעוטרים בשרגויו אקאנטוס ובמוטיבים צמחים אחרים בזהב. העיר והעמודים צבועים לטייגון בכחול, ורוד לבן. הקשת והאריות צבועים בכחול. הצבע הכהול התקלף במקומות רבים, בעיקר בקשת ובעמודים. הקשת והעיר שמעליה מסמלים אולי את שערי ירושלים של מעלה שרוכם התפלות נכנות.

דף 610ב (ציור 31). בתוך לוחית נמצאים שני פרחי ורד פתוחים, המושכים אילוסטרציה לפוטו "ושאן עמק אוימה" (רוידזון, ג, עמ' 439, מס' 765) לתפילה מוסף יומיהכיפורים. כל פרח מכיל שלוש שכבות של ישיה עלי כותרת: השכבה הפנימית בכחול, השניה בזהב, והחיצונית באדום.¹¹⁴

סגנון ותאריך

אף שיש דוגמאות רבות לשערים הנתרניים על-ידי ארויות, דרקונים וחיות אחרות, שמעליהם מגדלים וחומות משוננות,¹¹⁵ העיר המתוארת בכרך המשלים של מחוזר וורמס אין לה אח ודוגמה. יתר על כן, העיטור הארקטיקטוני בכרך הראשון של מחוזר וורמס (למשל, דף 111א) בהגדת הראשי הצעיפורים (דפים 1ב, 47א; ציור 11)¹¹⁶ ובמחוזר לייפציג (כרך ב', דפים 37ב, 85, 174, 176א¹¹⁷) מכיל מספר רב של אלמנטים גותיים כגון מגדלים מחודדים, מוטיבים תלתניים וחלונות כפולים ערומים ומארקים.

התמונה העיר בכרך המשלים שונה בדרושים הגותיים שלה. היא כבדה יותר ומכליה חלונות ארבעתניים וקשתות עמודים תלתניים. על-אף ההבדלים במוטיבים, הכרך השני אכן שirk לאסכולה הפראנקונית והוא קרוב להגדת הראשי הצעיפורים ולכרך הראשון של מחוזר וורמס ולמחוזר לייפציג. הוא עוטר בנדאה זמן קצר לאחר הכרך הראשון – ב-1280, לערך.

הכרכות של שני הרכבים

בתחתית החלק הפנימי של כרכיב הכרך השני יש חותמת המצינית שנעשתה בורמס ב-1909, על-ידי הכרך י' שמק (J. Schmuck, Worms A/RH 1909) שהופרדה מן הכרך הראשון. שתי הרכיכות זהות, אולם זו של הכרך הראשון נתבלטה יותר. למרות העובדה שהcrcיכות הן מ-1909 והמוטיבים שלhan מודרניים, הן מהקאות כרכיכות מוקדמות יותר (ציור 32). הן עושיות עור חזם כהה. העור מתוח על גבי קרטן עבה. העיטור העשוبي בטבעה עיוורת זהה מלפנים ומאהר: מלבן מרכזי מעוטר במלוחים ומעליים ומתחתיו רצועות רחבות, והוא מוקף בשלוש מסגרות עלות עיטור צמחי וגיאומטרי. בארכע פינות הרכיכה, יש מעין מתחתנו סוף שכפטור במרכזו. שני הcrcיכים ניתנים לסתירה בריצועות עור ובזומי מתחת.

רק בכרך הראשון נשאר דף נייר בודד שהיה שirk לכרכיכה מוקדמת יותר.תו הימים שעלו הוא בן המאה הי"ח; התו הדרמה לו ביוטר הווא-מי-Ste. Marieaux משנת 1759.¹¹⁸ יש להניח אם כן שני הcrcיכים נכרכו במחצית השנייה של המאה הי"ח, לפני כרכיבם הסופי ב-1909 בורמס.

המאלים אלומות, ואשה נוספת, כנראה רות, המלקת שיבולים אל תוך סל נצרים גדול. שניים מפועליו של בווער עמודים מיימיינו ומעבירים על רות שקיבלה רשות ללקט בעומרים (רות ב: טו). משמאלי למלחה נראית נעמי המסתכלת במרתחש, ולימינה שסצינה זו היא אילוסטרציה לשש השערות ביער מלא בגרעינים. ייתכן, שסצינה זו היא אילוסטרציה לשבח המഴיקה שנחנן בווער לרות (רות ג: טו-ז'). הסצינה השנייה נמצאת בתוך הורע הימנית של האל"ף. בתוך האות נראה פלג וגפו העlion של משה המഴיק בשניلوحות הברית שראשם מעוגל, ועליהם רשומות פתיחותיהם של הריבר השישי, השמני והעשירי (שם' ב: יג-יד). שאר חלקו האות אל"ף מעוטרים בתשלובות של עליים מפותלים. עיטור מסווג זה הופיע בربע השני של המאה הט"ו. ספרי מתחווים כמו ספרי הרגמים של גיטנגן וברלין, והתנ"ר המודפס של גוטנברג מגנצה, מלפני 1454¹¹⁹ גרמו לתפוצתו הרחבה בגרמניה. גם אילוסטרציה לרות, העשויה ברישום דיו, היא בסגנון הרישומים שעיטרו טקסטים פופולריים באמצעות המאה הט"ו, ואשר זכו לתפוצה נרחבת בעקבות הדפסי העז.¹²⁰ הויאל והמחוזר היה בודאי בזורמס באמצעות המאה הט"ו, יש להניח שרישום זה נעשה על-ידי אמן מקומי.

דף 222ב. מלת-הפתיחה "כבודו" כתובה באותיות גדולות המוקפות בעלעלים ובעיטורי עט.

הכרך המשלים של המഴזר

החלק השני, המקורי, של מחוזר וורמס, אבד. חלק זה הכיל את התפילה והפיוטים לראש השנה, ליום-הכיפורים ולשנות ימי חג הסוכות. כמו כן היו בו כתעי הקראה המקראיים וכמהו המש המגילות והפרקים הרעים" שבירמייהו, ישעיהו ואיבוב שבסטוף הופיעו של שמהה הסופר. בתקופה מסוימת חולקו הקטעים המקראיים בין הכרך הראשון לשני, כדי לצרףם לחגים המתאימים.¹²¹ הטקסט של קוהלט ואיבוב וקטעים מירמיהו ומישעיהו וכן הקולופון הסופי של שמהה בר יהודה הספר הוועברו מן הכרך השני לכרך הראשון, ונמצאים היום בדפים 185–162ב. אין לנו אף אפא ספק שאכן היה הכרך שני שאבך, הכרך שאף הוא הועתק בידי שמהה הסופר.

את מקומו של הכרך האבוד תופס היום הכרך משלים.¹²² הטקסט של הכרך זה כתוב בידי שני סופרים ומכליל את התפילה לראש השנה, ליום-הכיפורים ולסוכות וכן את ספר קוהלת הנקרה בסוכות (ראה לעיל, מבאו של מי' בית-אריה, עמ' יב). העובדה שקופה נמצאת בשני הcrcיכים היא הוכחה חותכת, שני הcrcיכים נכתבו בשבייל שני מחזורים שונים כל אחד בן שניcrcיכים.

בנייה העיטור של הכרך המשלים

1. שער על פניו עמוד שלם כאילוסטרציה לשער רוחמים (דף 32א).
2. לוחית פתיחה ובה שני ורדים פתוחים (דף 116ב).
3. שתי מלות-פתיחה הכתובות באותיות גדולות ומוקפות בעיטורי עט נקודות (דפים 18–20ב).

דף 33א. יום-הכיפורים (ציור 35). שער על פניו עמוד שלם המכיל בתוכו את הברכה (המחילה בדף 27ב): "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם

ראאה לעיל, הערה 4. 115
Spitzer, *Bird's Head Haggadah*, Facsimile. 116
Narkiss, Lipsiae, Facsimile. 117
ראאה: 118
פינת הרכיכה עשויה מתחת מעוטרת בדגמים צמחים, קרוב לוודאי מן המאה הי"ח. היא שמשמה אולי כדוגם ל' שמק ב-1909. פיסת מתחת זו נתגלתה על-ידי ס' גוסטוף בין שברי החריטות של בית-הכנסת בורמס, לאחר שנחרס על-ידי הנאצים בנובמבר 1938. אין דרך לברר לאיזה מבני היטאים שבבית-הכנסת הייתה שיכת פינת הרכיכה. אנו אסורי תהה למור פאול א' גוסטוף מסטן לאיסי, מיוורי, על שהביא אינפורמציה זו לדיעתנו. ראה: 119

Lehmann-Haupt, Göttingen Model², pp. 18–19, 81–82, fol. 10v left, Fig. 6 110
Rothe, *Buchmalerei*, pp. 215, 264; Pl. 105 111
ראה לעיל, מבאו של בית-אריה, עמ' יב. 112
קלף, 1+219+1 דפים; מידותיו (450×453) × (314×318) מ"מ, שטחו של הטקסט 187×275 113
מ"מ. נכתב ברובו בעמודה אחת, 25 שורות בעמוד. סייגול בדיו, 26 שורות אופקיות 1+1+1 שורות אנכיות. צמדיו השורות שבשולויים העלויינים והתחתונים משורטטים על פניו העמוד כולם. בחיבורו ניתן לבחין בכל ארבעת השלילים. 27 קופרטסים בני 8 דפים כל אחד, להוציאו לדורדים נוספים המערדים פיטוט זה ראה: Sed-Rajna, *Mahzor*, Figs. 11, 12 114

נרקיס, כתבי יד עבריים מצוירים = ב' נרקיס, כתבי יד עבריים מצוירים, ירושלים
1984.

נרקיס, עשרה הדרשות = ב' נרקיס, "ציורים לעשרה הדרשות במחוזר אשכנזי זעיר
בן המאה ה-13", עשרה הדרשות בראי הדורות, ירושלים תשמ"ה.

טוקני, בית אלף = אל טוקני, בית הכנסת העתיק בבית אלף, ירושלים
תרפ"ט.

אורבן, בעלי התוספות = א"א אורבן, בעלי התוספות, תלמידיהם, חיבוריהם,
שיטותם, ירושלים תש"ם.

אורבן, קודיפיקציה = א"א אורבן, "דרכי הקודיפיקציה – על ספר הטורים לר'
יעקב בן אשר", ספר היובל של האקדמיה האמריקנית למדעי היהדות,
מו-מז (1979-1980), עמ' 1-14.

גולדשטיין, ורמס = ד' גולדשטיין, "מחוזר ק'ק וורמייז", קריית ספר, לד
(תש"ט), עמ' 388-396, 513-522.

כתב יד ודפוסים נבחרים = כתבי יד ודפוסים נבחרים מאוצרות בית הספרים
הלאומי והאוניברסיטאי, ירושלים, סיון-תמונה תשמ"ה.

* בביבליוגרפיה לועזית וקיצוריה ראה עמ' 95.